

HÁRMASCIKK A FOLYÓIRATRENDELÉSI KOORDINÁCIÓ APROPÓJÁBÓL

A szerkesztés látszólagos önkénye egy hozzászólást (I.) és két vele kapcsolatos reflexiót (II–III.) rendelt egymás mellé a fenti – reméljük: kifejező – cím alatt. A hozzászólás a TMT és olvasói kapcsolatának erősödéséről, az igazán elevenbe vágó szakmai témák iránti érdeklődésről és arról tanúskodik, hogy az efféle témák – éppen a továbblépés, valaminek értelmes megoldása szándékától vezetve – akarva-akaratlanul tájékoztatás- és könyvtárpolitikai vonatkozásokat is magukba integrálnak, illetve az intézményrendszer egyik-másik tagjának működését is érintik. A szerkesztőséget részint a hozzászólásnak ez a kitégült horizontja készítette a két reflexió megírására, részint pedig az, hogy – akárcsak a hozzászólás teszi – e reflexiók információtartalma által maga is hitet tegyen általában a holtpontról, itt konkrétan a külföldi folyóiratrendelések megnyírbálása okozta holtpontról való elmozdulás szükségességéről és lehetséges voltáról.

Sz. P.

I.

A TMT 1983. évi 3. számában (p. 97–99.) *Wix Györgyné* a külföldi kiadványok rendelését illetően „végre igazi koordinációt!” sürget. Csatlakozom hozzá mint a könyvtári szolgáltatások felhasználója és mint akinek munkaköri feladatai közé tartozik egy intézmény műszaki könyvtárának gazdaságos és hatékony (ezen belül a tőkés devizával takarékoskodó) működéséről gondoskodni.

Az 1983. évi rendelési folyamat viharairól *Sárdy Péter* „altera pars”-ként közölt véleményének (TMT, 1983. 3. sz. p. 100–101.) ismeretében is azért annyit meg kívánok jegyezni, hogy ha nem a nagy körültekintést igénylő bizottsági munkát kell (el)sietve véghezvinni, hanem a rendeléseket bonyolítják le a szokásosnál rövidebb idő alatt, akkor jutott volna idő az egyeztetésre, sok indokolt panasz orvoslására. (Az eset ismét bizonyítja a döntéshozó munka szinte rutinszerű leértékelését az ügyintézési-adminisztratív tevékenységhez képest).

Osztozom *Wix Györgyné* megállapításaiból abban, hogy a tanulságokat le kell vonni, s időben kell felkészülni a devizatakarékossági feladatok megvalósítására. (Értve ezalatt azt az esetet is, ha történetesen növelni lehet az elkölthető devizát. Akkor se mindegy ui.: mit rendelnénk s mit mondanánk le, mert ez szintén a takarékoság fogalmába tartozik.) Ott is igaza van, amikor arról ír, hogy a koordinációval nem várhatunk az országos gépi adatbázis kialakításáig: a munkát a rendelkezésre álló lehetőségek kiaknázásával haladéktalanul meg kell – és meg lehet – kezdeni. A megmondottság, előrelátás, összehangoltság nincs külső feltételekhez kötve. Ezek nem függvényei sem a világgazdasági környezetnek, sem a cserearányromlásnak, viszont alkalmasak arra, hogy ez utóbbiak negatív hatását ellensúlyozzák.

Mivel munkakörömnél fogva nekem is feladatom a fentiek megvalósítása a magam intézményében, a nagy vihar elmúltával nekiláttam a cselekvésnek. Eközben olyan tapasztalatokat szereztem, amelyek aláhúzzák a *Wix Györgyné* által felvetett gondolatok időszerűségét, és igen tanulságosak.

A jövőre gondolva (1985-ben előreláthatóan lesznek olyan igényeink, amelyeket csak úgy tudunk az 1984. évinek megfelelő devizaösszegekből kielégíteni, ha a jelenleg járatott folyóiratokból egycset lemondunk) – egyebek között – az OMIKK folyóiratolvasó helybenolvasási lehetőségei felől tájékozódttam, hogy lássam, milyen színvonalú kárpótlást tudnánk nyújtani olvasóinknak a lemondott folyóiratok helyett az OMIKK-nál.

Találomra kiválasztottam hat, intézményünk könyvtárába is járó folyóiratot, s 1983. május 9-én az OMIKK folyóiratolvasójában tapasztalatokat gyűjtöttem hozzáférésük lehetőségéről. Az eredmény az alábbi:

	Az 1983. évi számok közül a legfrissebb olvasható szám	
	az OMIKK-ban	intézményünkönél
Analytical Chemistry	–	2.
Automazione e Strumentazione	3.	3.
Electronics	2.	8.
Elektronik Praxis	–	4.
Messen und Prüfen	–	4.
Regelungstechnische Praxis	1.	4.

Az első számoszlop a nyilvános könyvtári tényeket mutatja, a második pedig azt, hogy kifogástalan szolgáltatás esetén legalább hányadik számnak kellene rendelkezésre állnia. Ez – bizony – lesújtó!

Tudom, hogy egy akkora intézménynél, mint az OMIKK, bonyolult és – ennek megfelelően – lassú az ügyintézés, a folyóirat útja a beérkezéstől az olvasóteremig. Azt is tudom, hogy a folyóiratok dokumentálásra, referálásra stb. kerülnek. Mindennek ellenére a tavalyi viharok után nem szabadna tápot adni a bizalmatlanságnak, az autark törekvéseknek mint egyedüli megoldásnak. Nem szabad megfedekezünk arról, hogy a közgyűjteményeknek, így az OMIKK-nak is perdöntő szerepe van, illetve kellene hogy legyen a közgondolkodás, a közhangulat kedvező alakításában.

S még valami: rendjén van-e, hogy egy szerteágazó feladathalmaz olyannyira koncentrálódjék egyetlen intézménynél, hogy az – saját méreteiben fuldokolva – alapfunkciójának gyakorlatilag ne tudjon megfelelni? Az informatika és könyvtártudomány fejlődése együtt jár az egyes területek önállósodásával, s ha ez nem következik be, áttekinthetlenné válik a rendszer: a névváltoztatás és a feladatkör bővítése – úgy tűnik – nem megoldás még talán akkor sem, ha a működés egyéb feltételei adottak.

A negatív tapasztalat alapján még inkább támogatom Wix Györgynének azt a javaslatát, hogy a közgyűjtemények prioritását adott esetben célszerű lenne felülvizsgálni annak fényében, hogy az elköltött pénz (adott esetben tőkés deviza) vagy egy-egy folyóirat hol használható a legjobban (feltételezve a széles körű hozzáférési lehetőséget).

Hozzá lehetne nyúlni talán ahhoz a kérdéshez is, hogy a folyóiratok referálását, témafigyelést okvetlenül az OMIKK-nak kell-e végeznie, illetve nem adhatná-e ki ezt megfelelő koordináció esetén a profilintézmények könyvtárainak? A polihisztorok kora elmúlt, viszont a szakszerű, szelektív információ iránti igény megnőtt, a technikai fejlettség már nálunk is megköveteli a szervezettség magasabb szintjét. Az OMIKK a koordinációt, a metodikai támogatást s a metodikailag nagyobb, de szakmereti szempontból kisebb értékű nyújtásokat tartalmazó szolgáltatásokat (pl. gyorsindex) biztosíthatná.

Így minden bizonnyal úrrá lehetne az OMIKK a nagy rendszereket annyira jellemző problémákon.

Bitsánszky Géza
(MTA Műszerügyi és
Méréstechnikai Szolgálat)

II.

Örülök neki, hogy a TMT főszerkesztője „apropó”-t is magában foglaló cím kilátásba helyezésével kért fel arra, hogy írjak reflexiót *Bitsánszky Géza* hozzászólásához, amelynek – igen helyesen – csak kiindulópontja a külföldi folyóiratrendeléseket részben elnyelő „nagy

vihar”, s nem pedig a lényege. Nagy baj volna, ha még ma is – egy év múltán – folyton-folyvást csak e vihar emlékezetünkben hovatovább katalizmává felnagyított eseményeit mesélgetnénk egymásnak: egy egész szakma juthatna ezáltal a Kosztolányi novella appendicitiszes hősének szomorú–nevetséges sorsára.

Az alábbiakban a hozzászólás három kérdésfelvetésére fogok reagálni. Töreksem majd arra, hogy – híven a kérdések tájékoztató- és könyvtárpolitikai jellegéhez – mindig a szélesebb összefüggéseket szem előtt tartva fejtssem ki az álláspontomat, még ha gyakorta munkahelelyemről, az OMIKK-ról, közelebbről az Országos Műszaki Könyvtárról lesz is szó.

1. *Ad vocem:* „A meggondoltság, előrelátás, összehangoltság nincs külső feltételekhez kötve”. Szerintem – bizony hogy – a külső feltételekhez is kötve van, mégpedig megbízható és napra- vagy mondjuk: évről-évre kész műszerekhez, azaz központi címjegyzékekhez. Számomra a tavalyi kényszerintézkedés legnagyobb tanulsága az, hogy azért lett belőle kalamajka, azaz sok-sok helyi érdeket, indokolt érdeket is drasztikusan sértő, de az egyébként preferált nyilvános könyvtári szempontoknak sem teljesen megfelelő zűrzavar, mert „műszerezetlenül”, enyhébben fogalmazva: „hiányos és elavult műszerezettséggel” volt kénytelen végbemenni. Az autarkias beidegzettségeken kívül a gyenge műszerezettségre való hivatkozási lehetőség okozta pl. az első, az „öncsonkításra” felhívó forduló majdnem teljes kudarcát. (Más kérdés, hogy a felhívás – a csökkentési arányok közlése híján – meglehetősen bávatag kísérlet volt, s pontosan azok bűnhődtek meg általa, akikben élt az együttműködés és a koordináció szelleme, s elvégezték a csonkolást.) Aztán: a második forduló bizottsága csak a rendelésállományt látván, s nem együtt a „vétel+csere+ajándék” állományt, döntéseit nem a teljes halmazra nézve hozta, s ezáltal lelőhelyelosztási törekvései önmagukhoz képest sem érvényesülhettek optimálisan.

Az ugyan nyilvánvaló, „hogy a koordinációval nem várhatunk az országos gépi adatbázis kialakításáig”, ám ez ne legyen menlevél az e téren folyó munkálatok elzsongítására vagy elaltatására. Itt egy-két-három év alatt mindenképpen radikális fordulatra van szükség. A „jókedv és buzgalom” – persze – sok eredményt érhet el, kétlem azonban, hogy „végre igazi koordinációt!”. (A rendelések ez évi szabályozása, bár ügyesnek mondható, s a „metélési sorrend” önmeghatározásos módszerével – mintegy – elébe megy az intézményi érdekeknek, de továbbra sem áll a megbízható és teljes tájékozottság alapján, aminek könnyen az országban meglévő „címva-gyon” beszűkülése lehet az ára. Biztos vagyok benne, hogy ez a szabályozás a „csak azért is”-t fogja inkább érvényesíteni, mint a józan belátást, amelynek táplálásához – erősítéséhez – mondom „ceterum censeo”-ként – hiányzanak, még mindig hiányzanak a hatékony műszerek.)

Nem kenyéradó intézményem dicsőítése, ellenkezőleg: szolgáltatástudatának sokszor tépelődő–kínlódó megélése íratja velem, hogy az OMIKK nemcsak hogy felismerte a jó és gyors központi címegezők jelentőségét a koordinációban, hanem – legalábbis a műszaki terület vonatkozásában – létre is hozta a külföldi időszaki kiadványok számítógépes fájlját, amelynek outputjaként eddig az 1981-ben járt és 1982-ben járó kiadványok (7300 cím, 400 lelőhely állománya) címjegyzékét és annak indexeit adta ki. Jelenleg folyik – jelentős tökéletesítéssel (az egyes rekorodok kibővítése, „előbb”–„utóbb” stb. adatokkal való „felszerelése”, az állományi (ami már megvan) és az előszerzeményi (ami várható) adatok szétválasztása, a jegyzék utalórendszerének kifejlesztése) – az 1982. és 1983. évre vonatkozó „naprakész-tétel”. Ez az idén időben némileg kitolja a jegyzék megjelentetését (az év végére), az 1984-re esedékes kötet (1983. évi állomány, 1984. évi beérkezés) azonban már az 1985. évi külföldi rendelések feladása előtt rendelkezésre állhat, azaz tényleges műszere lehet mind a koordinációnak, mind a gyors lelőhelymegállapításnak. A megjelenést tovább gyorsíthatja, ha (és amikor) áttérünk a COM-változatú közzétételre, ami ugyancsak előkészületben van. Megjegyzem még: az OMIKK-munkálatok a központi szolgáltatások fő letéteményesével, az OSZK-val egyeztetve és vele együttműködve (pl. 1983-ban a velünk együttműködő műszaki könyvtárak k-bejelentéseit – számítógépes output formájában – már mi állítjuk elő) folynak.

2. A nyilvános könyvtárak szolgáltatási készsége és képessége kérdéséhez. Elégé általános jelenség, hogy legjelentősebb szakkönyvtáraink szolgáltatási készsége és képessége – sajnos – csökkent. (Erre nézvést több megjegyzés és bizonyíték olvasható majd a *Könyvtári Figyelő* együttműködéssel foglalkozó számában, amely megjelenés előtt áll.) Az okok szerteágazóak. Közülük három főbbet kell megemlíteni. Az első az, hogy a helyi szakkönyvtáraknak a hetvenes évek második felében viszonylag jól ment a dolguk: nagyjából be tudták szerezni a használók megkövetelte szakirodalmat, ami csökkentette a nagykönyvtárak igénybevételét, aminek következtében bizonyos mértékben „el lehetett kényelmesedniük”. A másik: a legjelentősebb szakkönyvtárak mindinkább információs intézmények szervezeti egységeként működnek, vagy ha nem, mindinkább információs feladatokra is vállalkoznak, s ez – az „egy rókáról egyszerre csak egy bőrt lehet lenyúzni” elve alapján – szükségképpen a második helyre szorította a nyilvánosság követelményének érvényesítését, függetlenül attól, hogy az 1976. évi könyvtárügyi jogszabályok e kategória – az országos hatókörű szakkönyvtárak – esetében előírják a teljes nyilvánosságot. Az említett autarkias években ez, ha érzékelhető is volt, nem nagyon vált élessé, hisz a kutatók, fejlesztők és mérnökök a saját könyvtárukban jutottak hozzá a „nézni is tereh” forrá-

sokhoz. Harmadjára: most, amikor a külföldi dokumentumok beszerzése igen-igen szűk keresztmetszetté vált, s ennek következtében hirtelen felszökött a nagykönyvtári szolgáltatáskészség és -képesség iránti igény, nagyon nehéz beszerezni azokat a mikro- és reprográfiai eszközöket, amelyek áthidalnák a kínálat és a kereslet közötti ellentmondásokat.

Szeretném azt hinni, hogy az Országos Műszaki Könyvtár szolgáltatási készségével nincs baj. Még akkor se, ha olvasóinknak és könyvtárosainknak egyaránt meg kellett szokniuk: a törökbálinti raktárból való szolgáltatás, ami a teljes állományforgalom 20–25%-a, nem azonnali. Nehézségeink a legfrissebb állomány szolgáltatásának képességével vannak. Bittsánszky Gézával egybehangzó adatokat kellett leírnom magamnak is legutóbbi TMT-cikkemben (1983. 7. sz. p. 279–285.).

Az említett adatokat azonban – szerencsére – nem emiatt kellett összegyűjtenünk, hogy legyen mi fölött könnyet ontanunk. Felmérésünk célja az volt, hogy folyóirathasználati listákat állítsunk össze az OMIKK-ban folyó és már a jövő év elejére szinte teljes megoldással kecsegtető ún. „folyóirathasznosítási program”-hoz, amelynek az a lényege, hogy az olvasóközönség és a referáló tevékenység szempontjából legfontosabb folyóiratokat mindjárt beérkezésük után mikrofilmlapra vesszük, s a mikrofilmlapokat azonnal az olvasók rendelkezésére bocsátjuk (az ehhez szükséges korszerű leolvásokat beszereztük, s biztosítani fogjuk a papírmásolatok szolgáltatását is a mikrofilmlapokról). Bár lenne más könyvtárakban is ilyen gyors „happy end”-je a hozzászólás által joggal felvetett probléma kiküszöbölésének.

3. Kicsit divat-fujtának tartom a „kis intézmény–nagy intézmény” kérdésvetést, de korántsem haszontalan. Azért nem annak, mert pl. újabban, hogy másra mutatóval mondjam a szakmára is érvényest, a GMK-k és más társulások fellobbantotta „hatékonysági gyertyafény”-ben igen sokan látták meg, ismerték fel azokat a beporosodásokat és bepókhálósodásokat, amelyek fékezik a nagyipar hatékonyságának fokozódását. Az OMIKK – meggyőződésem – azért korántsem nagyipar, korántsem akkora, hogy „saját méreteiben fuldokolva” ne tudjon megfelelni alapfunkcióinak. Ennek ellenére – hazai szakmai szemmel nézve – jelentős és szervezetenleg eléggé tagolt intézmény, s emiatt szükségképpen benne van a hajlam a bürokratikus lefékeződésre, sőt esetenként bele is esik ebbe a vétségbe. Ám a hajlam még nem vétség, az esetenkénti vétség pedig nem szükségképpen vétségben maradás. Az OMIKK figyel és vállalja a szolgálatot. S a szolgálat érdekében cselekszik is. Reflexiómban mindenekelőtt erről szerettem volna – tényekkel – meggyőzni a TMT olvasóit. *Vajda Erik* a kooperativitásra reflektál – ugyancsak tényeket sorolva fel. S mindezek a tények – szolgáltatásjavító és elmélyítő kapcsolatok–vállalkozások – aligha születhettek volna meg a szellemi erők, technikai eszközök és informá-

cióforrások akkora koncentrációja nélkül, mint amelyet az OMIKK reprezentál. Feltételezzük egymást, támaszkodjunk egymásra, és hogy ez meglegyen, maradjunk párbeszédben.

Futala Tibor
(az Országos Műszaki Könyvtár
igazgatója)

III.

Az állománygyarapítási koordináció tárgyában írott hozzászólásnak csak utolsó bekezdésével szeretnék foglalkozni, mivel ez érinti közelebről munkaterületemet: a referáló és bibliográfiai szolgáltatásokat általában és a referáló folyóiratokat különösen.

Szívemből beszél, amikor megállapítja, hogy az OMIKK rosszul teszi (tenné), ha „egyedül” referál(na) és „témafigyel(ne)”, még inkább akkor, amikor megállapítja, hogy lejárt a „polihisztorok” kora. Egyetértésemről meggyőződhet, ha átnézi a *Tudományos és Műszaki Tájékoztató* ez évi 1–2. (összevont) számában (p. 13–21.) és 5. számában (p. 169–181.) megjelent, *A magyar nyelvű referáló folyóiratok jövője és fejlesztésük útjai* c. folytatásos cikkemet. Íme néhány idézet (kiemelések, rövidítések csak e hozzászólás céljaira – tőlem):

„... növelte annak a jelentőségét, hogy a referáló folyóiratok szerkesztésének és kiadásának szervezetét tökéletesítsük, és ... olyan ... együttműködést építsünk ki, amilyent a hazai műszaki tájékoztató ... még nem ismert...”, majd (a „nagy szervezetben” – értsd: az OMIKK-ban –, illetve a szakterületi intézmé-

nyeknél végzett feldolgozás előnyeinek és hátrányainak elemzése után):

„... a kérdés nem vagy-vagy módon oldandó meg; sem az OMIKK, sem a szakágazati intézmények nem képesek külön-külön arra a minőségre, teljességre, rugalmasságra, az igényekhez való alkalmazkodásra és termelékenységre ... amelyre együttesen képesek lennének...” (mármint a referálás, referáló folyóiratok és a témafigyelés terén).

Egyébként a cikk második része több oldalon (p. 169–172.) foglalkozik a kérdéssel.

Ehhez még csak annyit, hogy

- az OMIKK referáló és témafigyelő tevékenysége *évtizedek óta* épül szakterületi intézményeknél szervezett referáló brigádok munkájára és ezen intézmények könyvtárának állományára;
- a mostani reform (amelynek keretében 13 referáló folyóirat közreadásában 15 társ-közreadó, illetve közreműködő intézménnyel építettünk ki együttműködést) ezt a „kezdeményezést” emelte magasabb szintre;
- elvben és gyakorlatban készen állunk további együttműködési kapcsolatok létesítésére (egyebek között az állományok közös és megosztott hasznosítására), és ezt nemcsak passzívan várjuk, hanem aktívan keressük is ennek további útjait.

A döngetett kapuk tehát igencsak nyitottak. Mégis hálás vagyok megdöngtetésükért, mert hátha ez is egyengeti a további együttműködések útját és – e válasszal együtt – tisztábbá teszi az érdekeltek látását.

Vajda Erik
(OMIKK főosztályvezető-helyettes)